วิสัยทัศน์เชิงภูมิทัศน์เพื่อการอนุรักษ์และสื่อความหมายพื้นที่กำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรี

Landscape Vision for The Conservation and Interpretation of Suphanburi Ancient City Wall Site

รับบทความ	23/05/2569
แก้ไขบทความ	14/07/2569
ยอมรับบทความ	15/07/2569

ชญานิศ วงศ์พิพัฒน์* วิภากร ธรรมวิมล
ภาควิชาภูมิสถาปัตยกรรม คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
Chayanich Vongpipat, Vipakorn Thumwimol
Department of Landscape Architecture, Faculty of Architecture, Chulalongkorn University
Chayanich.v@gmail.com, vipakorn.t@chula.ac.th
*ผู้ประพันธ์บรรณกิจ

บทคัดย่อ

พื้นที่กำแพงเมืองและคูเมืองเก่าสุพรรณบุรีเป็นโบราณสถานสำคัญที่ได้รับการขึ้นทะเบียนโดยกรมศิลปากร และเป็นองค์ประกอบหลักของเมืองเก่าตามแผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาบริเวณเมืองเก่าสุพรรณบุรี ทว่าในปัจจุบันเมื่อบทบาทดั้งเดิมในฐานะปราการป้องกันเมืองสิ้นสุดลง พื้นที่มรดกวัฒนธรรมที่มีความยาวต่อเนื่องกว่า 8.1 กิโลเมตรแห่งนี้กลับเผชิญกับภาวะการถูกลดทอนบทบาทและขาดปฏิสัมพันธ์กับพลวัตของวิถีชีวิตสมัยใหม่ ส่งผลให้คุณค่าทางประวัติศาสตร์ถูกละเลยและตัดขาดจากการรับรู้ของทั้งพลเมืองและนักท่องเที่ยว

งานวิจัยฉบับนี้จึงมุ่งนำเสนอแนวทางการอนุรักษ์ร่วมกับการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม ผ่านการกำหนดวิสัยทัศน์ทางภูมิทัศน์และยุทธศาสตร์การออกแบบ เพื่อบูรณาการการธำรงคุณค่ามรดกวัฒนธรรมเข้ากับโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวสาธารณะของเมือง ภายใต้กรอบแนวคิดการอนุรักษ์ภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ และแนวทางปฏิบัติสากลว่าด้วยป้อมปราการและมรดกทางทหาร ควบคู่กับหลักการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม การวิจัยดำเนินการโดยการเก็บรวบรวมข้อมูล สำรวจ และวิเคราะห์สังเคราะห์หาคุณค่าทางกายภาพ กิจกรรม และความหมายของพื้นที่กำแพงเมือง เพื่อนำไปสู่การวางวิสัยทัศน์ด้านการอนุรักษ์และพัฒนาที่เหมาะสม

ผลการศึกษาพบว่า การอนุรักษ์พื้นที่กำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรีจำเป็นต้องอาศัยยุทธศาสตร์บูรณาการ 3 ด้าน ได้แก่ 1) การอนุรักษ์ทางกายภาพ 2) การบริหารจัดการพื้นที่และโครงข่ายมรดกทางวัฒนธรรม และ 3) การสื่อความหมายและสร้างการรับรู้มรดกวัฒนธรรม โดยงานวิจัยนี้เสนอกรอบการอนุรักษ์ที่มองกำแพงเมืองในฐานะการเป็นองค์ประกอบของเมืองโบราณ มากกว่าการเป็นโบราณสถานแบบแยกส่วน พร้อมเสนอรูปแบบการจัดการพื้นที่ภายใต้ความร่วมมือระหว่างภาครัฐและชุมชน เพื่อปรับเปลี่ยนโบราณสถานให้เป็นพื้นที่สาธารณะและแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต อันเป็นต้นแบบเชิงยุทธศาสตร์สำหรับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่มรดกวัฒนธรรมประเภทกำแพงเมืองในบริบทที่มีลักษณะใกล้เคียงกันอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: *การอนุรักษ์ภูมิสถาปัตยกรรม การปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ การสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม มรดกทางทหาร กำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรี*

Abstract

The Suphanburi ancient city wall including its moat area is a significant historic monument registered by the Fine Arts Department of Thailand, and constitutes a core element of the old city under the Suphanburi Old City Conservation and Development Master Plan. However, the original role of the wall as a defensive fortification has ended. Today, this over 8.1-kilometer-long stretch of cultural heritage plays a diminished role in the life of the city, with limited engagement with the dynamics of contemporary urban life. As a result, its historical significance is often overlooked, and both residents and visitors remain largely unaware of its value.

This research therefore aims to propose the approaches to conservation integrated with cultural heritage interpretation, through the formulation of a landscape vision and design strategies that reconcile heritage value retention with the public green infrastructure of the city. The study is framed within the concept of Historic Urban Landscape conservation, international best practices on fortifications and military heritage, and principles of cultural heritage interpretation. The research was conducted through data collection, field surveys, and the analysis and synthesis of the physical, functional, and symbolic values of the city wall area, leading to the proposed development of an appropriate conservation and development vision.

The findings indicate that the conservation of the Suphanburi ancient city wall requires an integrated three-pronged strategy: 1) physical conservation, 2) area management and cultural heritage network development, and 3) heritage interpretation and public awareness. To transform the historic site into living public space and learning environment, this research proposes a conservation framework that regards the city wall as a component of the ancient urban fabric rather than an isolated monument, and puts forward an area management model based on public-community partnership. The proposed model is geared towards serving as a strategic one for the sustainable conservation and development of city wall heritage sites in comparable contexts.

keywords*: landscape conservation, adaptive reuse, heritage interpretation, military heritage, Suphanburi ancient city wall*

ที่มาและความสำคัญ

เมืองเก่าสุพรรณบุรี หรือสุพรรณภูมิ เป็นเมืองประวัติศาสตร์สำคัญในลุ่มแม่น้ำเจ้าพระยาที่มีบทบาททั้งด้านเศรษฐกิจ การตั้งถิ่นฐาน และการป้องกันราชธานีมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะในฐานะเมืองหน้าด่านของกรุงศรีอยุธยา หลักฐานสำคัญที่ยังคงหลงเหลืออยู่คือโบราณสถานกำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรี ซึ่งได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานโดยกรมศิลปากรตั้งแต่ พ.ศ. 2478 ครอบคลุมแนวกำแพงเมือง คูเมือง ประตูเมือง และซากป้อมกลางคูเมือง 6 แห่ง (กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงมหาดไทย, 2544) องค์ประกอบดังกล่าวสะท้อนภูมิปัญญาการวางผังเมือง วิศวกรรมการป้องกันเมืองที่สัมพันธ์กับภูมิประเทศลุ่มน้ำ และโครงสร้างเมืองประวัติศาสตร์ จึงนับเป็นมรดกทางทหาร (military heritage) ที่มีคุณค่าในฐานะภูมิทัศน์วัฒนธรรม

เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2558 สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ได้ประกาศให้พื้นที่เมืองเก่าสุพรรณบุรีซึ่งครอบคลุมบริเวณประมาณ 3.8 ตารางกิโลเมตร เป็นเขตเมืองเก่า พร้อมทั้งกำหนดแนวทางเน้นย้ำการฟื้นฟูกายภาพบริเวณขอบแนวกำแพงเมืองและคูเมืองให้มีความเด่นชัด (สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม [สผ.], 2558: 24) แม้ข้อกำหนดดังกล่าวจะยังไม่มีระเบียบปฏิบัติในรายละเอียดเชิงลึก แต่สะท้อนถึงเจตนารมณ์ในการรักษาความเป็นขอบเขต (Edge) ทางประวัติศาสตร์ของเมืองเก่าไว้อย่างชัดเจน ในขณะที่แผนปฏิบัติการเฉพาะสำหรับพื้นที่เขตกำแพงเมืองและคูเมืองโบราณนั้น อยู่ในอำนาจหน้าที่และความรับผิดชอบของสำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี กรมศิลปากร ในฐานะหน่วยงานหลักที่กำกับดูแลโบราณสถานโดยตรง ซึ่งทางกรมศิลปากรได้ดำเนินการบูรณะกำแพงเมืองโบราณเป็นที่แล้วเสร็จเมื่อปี พ.ศ. 2567 ที่ผ่านมา ส่วนการพัฒนาพื้นที่และโครงข่ายคมนาคมเกี่ยวเนื่องโดยรอบ เช่น การตัดถนนเลียบแนวตัวกำแพงทั้งฝั่งเมืองเก่าและฝั่งนอกเขตคูเมือง ดำเนินการภายใต้การกำกับดูแลของสำนักงานโยธาธิการและผังเมืองจังหวัดสุพรรณบุรี

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีการบูรณะกำแพงเมืองและขุดแต่งคูเมืองในหลายช่วง พื้นที่ดังกล่าวยังเผชิญแรงกดดันจากการขยายตัวของเมือง การตัดโครงข่ายถนนผ่าน และการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินโดยรอบ ส่งผลให้ความต่อเนื่องของความเป็นปราการเมืองเก่าลดลง และทำให้การรับรู้กำแพงเมืองในฐานะระบบที่ประกอบด้วยกำแพง คูเมือง ป้อม และประตูเมืองลดลงตามไปด้วย อีกทั้งยังขาดการใช้งานสาธารณะที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตร่วมสมัย

ในระดับสากล แนวคิดการอนุรักษ์เมืองประวัติศาสตร์ได้เปลี่ยนผ่านจากการอนุรักษ์โบราณสถานแบบแยกส่วน ไปสู่การอนุรักษ์เชิงบูรณาการที่มองมรดกวัฒนธรรมในฐานะองค์ประกอบของระบบเมืองร่วมสมัย แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ (Historic Urban Landscape: HUL) ของ UNESCO เน้นการบูรณาการคุณค่าทางประวัติศาสตร์เข้ากับการพัฒนาเมือง (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization [UNESCO], 2011) ขณะที่แนวทางของ ICOFORT ชี้ว่าป้อมปราการและกำแพงเมืองควรถูกอนุรักษ์ควบคู่กับการพิจารณาการใช้งานและการเข้าถึงพื้นที่ในบริบทร่วมสมัย (International Council on Monuments and Sites [ICOMOS], 2021) นอกจากนี้ การสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม (heritage interpretation) ยังเป็นกลไกสำคัญในการเผยแพร่คุณค่าและสร้างความเชื่อมโยงระหว่างอดีตกับสังคมปัจจุบัน (ICOMOS, 2008)

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า การศึกษาด้านการอนุรักษ์มรดกทางภูมิสถาปัตยกรรมประเภทกำแพงเมืองหรือมรดกทางทหารยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะการบูรณาการในด้านการอนุรักษ์คุณค่าทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม การปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์และการสื่อความหมายเข้าด้วยกัน งานวิจัยนี้จึงมุ่งเติมเต็มช่องว่างดังกล่าวผ่านการเสนอวิสัยทัศน์เชิงภูมิทัศน์เพื่อการอนุรักษ์และสื่อความหมายพื้นที่กำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรี โดยอาจใช้เป็นต้นแบบสำหรับการจัดการเมืองเก่าประเภทเดียวกันในอนาคต

วัตถุประสงค์

เพื่อเสนอแนะวิสัยทัศน์ทางภูมิทัศน์ (landscape vision) และยุทธศาสตร์การออกแบบ (design strategies) เพื่ออนุรักษ์และสื่อความหมายดั้งเดิมของมรดกวัฒนธรรม ในพื้นที่กำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรี

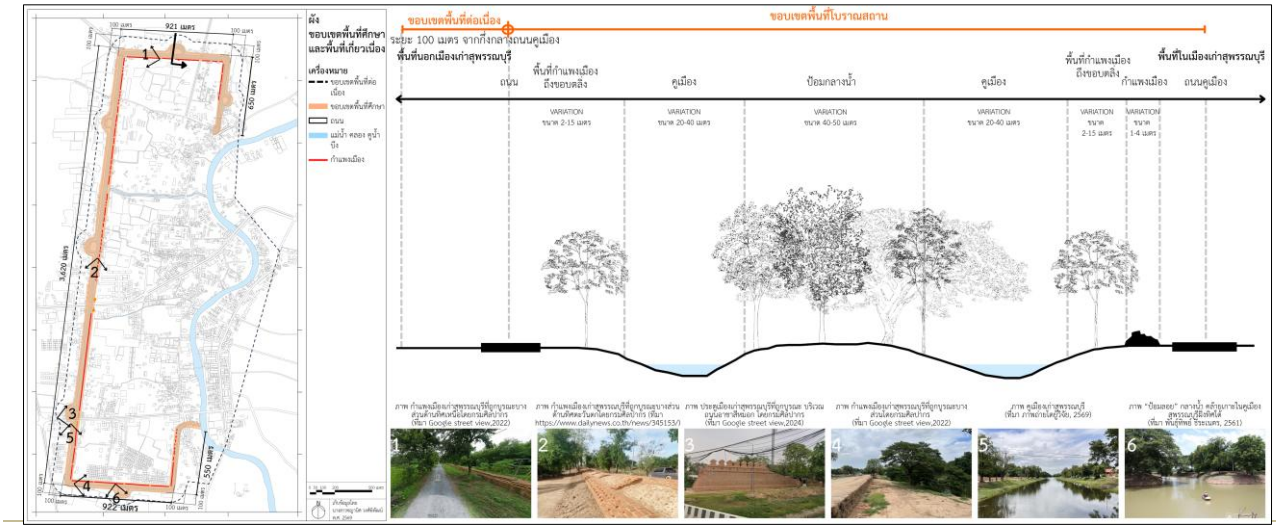
คำถามการวิจัย

วิสัยทัศน์ทางภูมิทัศน์และยุทธศาสตร์การออกแบบ ควรมีแนวทางอย่างไรในการอนุรักษ์และสื่อความหมายคุณค่ามรดกของพื้นที่กำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรี เพื่อให้สามารถธำรงคุณค่าดั้งเดิมควบคู่ไปกับการตอบสนองต่อพลวัตของเมืองร่วมสมัยได้อย่างยั่งยืน

ขอบเขตการศึกษา

ขอบเขตของเนื้อหา ศึกษาข้อมูลทางประวัติศาสตร์ และองค์ประกอบภูมิทัศนวัฒนธรรม ของกำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรี ได้แก่ บริบททางกายภาพของสถาปัตยกรรม ภูมิสถาปัตยกรรมบนพื้นที่โบราณสถานและสภาพแวดล้อมของเมืองเก่าโดยรอบ รวมถึงกิจกรรมและการใช้พื้นที่ของผู้คน เพื่อวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างโบราณสถานกับบริบทแวดล้อม รวมถึงแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงของพื้นที่ศึกษา และศึกษาการรับรู้และความหมายของพื้นที่ เพื่อเข้าใจถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการวางแผนด้านการอนุรักษ์และพัฒนากำแพงเมืองเก่า

ขอบเขตของพื้นที่ศึกษา ครอบคลุม 1) พื้นที่โบราณสถาน ตามประกาศกรมศิลปากร เรื่อง ขึ้นทะเบียนและกำหนดขอบเขตที่ดินโบราณสถาน ในราชกิจจานุเบกษา เล่ม 52 ตอนที่ 75 หน้า 3679 ลงวันที่ 8 มีนาคม 2478 ซึ่งครอบคลุมพื้นที่แนวกำแพงเมือง คูน้ำประตูเมือง และป้อมปราการ และ 2) พื้นที่โดยรอบโบราณสถาน ในระยะที่ครอบคลุมแนวถนนสาธารณะและพื้นที่โดยรอบ 100 เมตร ตามประกาศกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าสุพรรณบุรี โดยสำนักนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) และพื้นที่ต่อเนื่องสุพรรณบุรี เมื่อวันที่ 2 พฤษภาคม พ.ศ. 2558 (ภาพ 1)

ภาพ 1 (ซ้าย) ขอบเขตพื้นที่ศึกษาและพื้นที่เกี่ยวเนื่อง (ขวา) พื้นที่โบราณสถานกำแพงเมืองและคูเมือง

ที่มา: ผู้วิจัย, 2569

ระเบียบวิธีวิจัย

การทบทวนวรรณกรรมและการศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ ศึกษาทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์มรดกวัฒนธรรม โดยครอบคลุมแนวคิดด้านการอนุรักษ์กำแพงเมืองและมรดกทางทหาร ภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ และการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม ร่วมกับการรวบรวมข้อมูลทุติยภูมิจากเอกสารเฉพาะที่ระบุตำแหน่งและองค์ประกอบของโบราณสถานโดยตรง ได้แก่ แผนที่เก่าและภาพถ่ายโบราณจากกรมศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรีและหอจดหมายเหตุแห่งชาติ ซึ่งใช้อ้างอิงตำแหน่งและรูปแบบดั้งเดิมของแนวกำแพงเมืองก่อนการบูรณะ รายงานการดำเนินงานโครงการอนุรักษ์และพัฒนากำแพงเมืองโบราณสุพรรณบุรี (สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี, 2564) ซึ่งใช้เป็นฐานข้อมูลกายภาพในส่วนขนาดและตำแหน่งขององค์ประกอบที่ได้รับการบูรณะแล้วในปัจจุบัน แผนแม่บทการอนุรักษ์และพัฒนาเมืองเก่าสุพรรณบุรี โดยสำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ., 2558) ซึ่งใช้เป็นกรอบอ้างอิงขอบเขตพื้นที่เมืองเก่า ตลอดจนแผนที่การใช้ประโยชน์ที่ดินจากระบบสารสนเทศภูมิศาสตร์ (GIS) ของสำนักผังเมือง

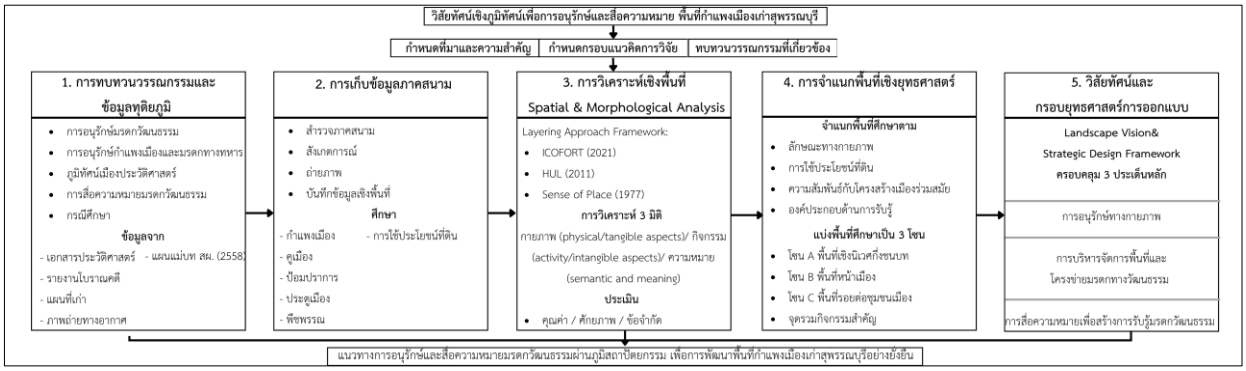
รวมจังหวัดสุพรรณบุรี และภาพถ่ายดาวเทียมความละเอียดสูงปี 2568–2569 ซึ่งใช้ตรวจสอบความเปลี่ยนแปลงเชิงพื้นที่ที่ประชิดแนวกำแพงเมืองในปัจจุบันเทียบกับหลักฐานชุดเดิม เพื่อใช้ในการทำความเข้าใจพัฒนาการขององค์ประกอบเมืองเก่าและคุณค่าของพื้นที่ศึกษา

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ดำเนินการสำรวจภาคสนามโดยใช้การสังเกตการณ์ ถ่ายภาพ และบันทึกข้อมูลเชิงพื้นที่ เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันของแนวกำแพงเมือง คูเมือง ป้อมปราการ ประตูเมือง พืชพรรณ และองค์ประกอบภูมิทัศน์โดยรอบ รวมถึงสำรวจการใช้ประโยชน์ที่ดิน รูปแบบกิจกรรม การเข้าถึงพื้นที่ และความสัมพันธ์ระหว่างโบราณสถานกับบริบทเมืองร่วมสมัย

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงพื้นที่ นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์เชิงพื้นที่และสัณฐานเมืองประวัติศาสตร์ (spatial and morphological analysis) ผ่านเทคนิคการวิเคราะห์ซ้อนทับข้อมูล (layering approach) โดยอ้างอิงกรอบแนวคิดจาก ICOMOS (2021), UNESCO (2011) และ Canter (1977) และแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น 3 มิติ ได้แก่ 1) มิติด้านกายภาพ (physical/tangible aspects) 2) มิติด้านกิจกรรมและการใช้งาน (activity/intangible aspects) และ 3) มิติด้านความหมายและการรับรู้ (semantic and meaning) เพื่อประเมินคุณค่า ศักยภาพ และข้อจำกัดของพื้นที่ โดยพิจารณาจากความต่อเนื่องของสัณฐานมรดก ระดับการคงอยู่ขององค์ประกอบดั้งเดิม การเข้าถึงพื้นที่ และระดับความขัดแย้งกับการใช้ประโยชน์ที่ดินปัจจุบัน

การวิเคราะห์พื้นที่ยุทธศาสตร์และการจำแนก สังเคราะห์ผลการวิเคราะห์ทั้ง 3 มิติ เพื่อจำแนกพื้นที่ศึกษาตามลักษณะทางกายภาพ การใช้ประโยชน์ที่ดิน ความสัมพันธ์กับโครงสร้างเมืองร่วมสมัย และองค์ประกอบด้านการรับรู้ ออกเป็น 3 โซนหลัก ได้แก่ โซน A พื้นที่เชิงนิเวศกึ่งชนบท โซน B พื้นที่หน้าเมือง และโซน C พื้นที่รอยต่อชุมชนเมือง รวมถึงระบุจุดรวมกิจกรรมสำคัญซึ่งเป็นพื้นที่ยุทธศาสตร์ในการพัฒนา

การกำหนดวิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์การออกแบบ นำผลการวิเคราะห์และการสังเคราะห์มาพัฒนาเป็นวิสัยทัศน์เชิงภูมิทัศน์ (landscape vision) และยุทธศาสตร์การออกแบบ (design strategies) เพื่อการอนุรักษ์และการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม โดยครอบคลุม 3 ประเด็นหลัก ได้แก่ การอนุรักษ์ทางกายภาพ การบริหารจัดการพื้นที่และโครงข่ายมรดกทางวัฒนธรรม และการสื่อความหมายเพื่อสร้างการรับรู้มรดกวัฒนธรรม

ภาพ 2 แผนผังแสดงระเบียบวิธีวิจัย

ที่มา: ผู้วิจัย, 2569

การทบทวนวรรณกรรม

การศึกษาแนวทางการอนุรักษ์และการสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม กรณีศึกษากำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรีจำเป็นต้องมีการทบทวนแนวคิดและทฤษฎี 3 ประเด็นหลักที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

แนวคิดด้านการอนุรักษ์โบราณสถานประเภทป้อมปราการและมรดกทางทหาร

สภาการโบราณสถานระหว่างประเทศ (International Council on Monuments and Sites) หรือ ICOMOS ได้กำหนดแนวทางปฏิบัติของ ICOMOS ว่าด้วยป้อมปราการและมรดกทางทหาร (ICOMOS Guidelines on Fortifications and Military Heritage) (ICOFORT, 2021) เสนอว่า ป้อมปราการและมรดกทางทหารไม่ควรถูกมองเป็นเพียงซากสถาปัตยกรรมโดดเดี่ยว แต่ควรถูกทำความเข้าใจในฐานะภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างป้องกันเมือง ภูมิประเทศ อาณาเขต และความทรงจำ

ร่วมของสังคม มรดกประเภทนี้จึงมีคุณค่าหลายมิติ ทั้งด้านกายภาพและเทคนิค ด้านยุทธศาสตร์เชิงพื้นที่ ด้านประวัติศาสตร์และความทรงจำ ตลอดจนด้านสังคมและเศรษฐกิจผ่านศักยภาพของการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ (adaptive reuse)

ICOFORT เน้นว่าการอนุรักษ์ต้องคงไว้ซึ่งความแท้ (authenticity) และความครบถ้วน (integrity) ทั้งในด้านรูปแบบสถาปัตยกรรม (form) บริบทสภาพแวดล้อม (setting) และความหมายในหน้าที่ใช้สอยเดิม (function) ขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้เกิดการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์อย่างเหมาะสม เพื่อให้มรดกยังคงมีบทบาทในสังคมร่วมสมัยผ่านการใช้งานสาธารณะและกระบวนการสื่อความหมาย (interpretation) รูปแบบต่างๆ

แนวทางของ ICOFORT 2021 สามารถนำมาปรับใช้เป็นแนวคิดวิสัยทัศน์ได้ โดยการคิดและตีความการอนุรักษ์แนวกำแพงเมือง คูน้ำคันดินและบริบทโดยรอบอย่างเป็นองค์รวมไม่แบ่งแยกระหว่างสถาปัตยกรรมกับตำแหน่งที่ตั้ง ซึ่งสอดคล้องกับการอนุรักษ์แบบอนุสรณ์สถานและแหล่งมรดกวัฒนธรรม (ICOMOS, 1994) นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับแนวทางการอนุรักษ์ภูมิทัศน์วัฒนธรรมโดยมองถึงความตั้งใจของมนุษย์ที่สร้างแนวกำแพงภายใต้บริบทของสภาพภูมิประเทศและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและวัฒนธรรมของคนในประวัติศาสตร์ยุคนั้น รวมถึงการพิจารณาคุณค่ายังต้องพิจารณาถึงองค์ประกอบที่จับต้องได้ เช่น สถาปัตยกรรมและสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติ และองค์ประกอบที่จับต้องไม่ได้ เช่น หน้าที่ของกำแพงป้อม ตลอดจนความสัมพันธ์ของทัศนียภาพที่เชื่อมโยงกับอาณาเขตโดยรอบอีกด้วย งานวิจัยนี้จึงใช้แนวคิด ICOFORT เป็นกรอบในการวิเคราะห์คุณค่ามรดกทางกายภาพของแนวกำแพงเมือง คูเมือง คันดิน และองค์ประกอบภูมิทัศน์โดยรอบ

แนวคิดภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์และการใช้พื้นที่เมือง

แนวทางการจัดการพื้นที่เมืองเก่าในปัจจุบันมักให้ความสำคัญกับการใช้งานและพื้นที่ทำกิจกรรมของคนเมืองบนพื้นที่ประวัติศาสตร์ เพื่อไม่ให้พื้นที่นั้นถูกปล่อยทิ้งร้างหรือถูกตัดขาดจากพลวัตของเมือง โดยผ่านกระบวนการบูรณาการพื้นที่มรดกให้กลับมาเป็นส่วนหนึ่งในชีวิตประจำวันของผู้คน เพื่อสร้างพื้นที่ที่ตอบสนองต่อการอยู่อาศัยและวิถีชีวิตร่วมสมัย ส่งเสริมให้เกิดการหมุนเวียนของกิจกรรมทางสังคม และรักษาความมีชีวิตชีวาของเมืองเก่า (Logan, 2002; Orbasli, 2002) โดยต่อมาแนวคิดนี้ได้รับการพัฒนาขยายความจากองค์การยูเนสโก (UNESCO) ผ่านข้อเสนอแนะว่าด้วยภูมิทัศน์เมืองประวัติศาสตร์ UNESCO (2011) ซึ่งมองว่า เมือง คือ ชั้นของประวัติศาสตร์ที่ทับซ้อนและมีวิวัฒนาการอย่างต่อเนื่อง การอนุรักษ์จึงต้องพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างโครงสร้างทางกายภาพ ระบบนิเวศ กิจกรรมทางสังคมวัฒนธรรม และได้ให้ความสำคัญกับ 4 ปัจจัยหลัก ได้แก่ 1) การใช้งานที่ต่อเนื่องและเหมาะสม คือ การรักษาหน้าที่ใช้สอยเดิมหรือการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ที่ไม่ขัดต่อคุณค่ามรดก เพื่อให้พื้นที่เกิดการใช้งานจริง 2) กิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม คือ การใช้พื้นที่มรดกเป็นฐานในการรองรับกิจกรรมของชุมชนและการจัดประเพณีท้องถิ่น เพื่อสร้างปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับสถานที่ 3) การตอบสนองต่อวิถีชีวิตร่วมสมัย คือ การปรับปรุงพื้นที่ให้สามารถรองรับคุณภาพชีวิต การสัญจร และความต้องการพื้นฐานของคนเมืองในปัจจุบัน เพื่อสร้างการยอมรับและการใช้งานอย่างทั่วถึง และ 4) การบูรณาการกับเศรษฐกิจเมือง คือ การใช้ทุนทางวัฒนธรรมสร้างมูลค่าผ่านกิจกรรมทางเศรษฐกิจสร้างสรรค์และการท่องเที่ยว เพื่อให้มรดกวัฒนธรรมเป็นสินทรัพย์ที่เกื้อหนุนการพัฒนาเมือง งานวิจัยนี้จึงใช้แนวคิด HUL เป็นกรอบในการวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่มรดกกับโครงสร้างเมืองร่วมสมัยและการใช้ประโยชน์พื้นที่โดยรอบ

แนวคิดด้านการสื่อความหมายมรดกทางวัฒนธรรม

การสื่อความหมายมรดกวัฒนธรรม (heritage interpretation) เป็นกระบวนการสื่อสารที่ออกแบบเพื่อถ่ายทอดคุณค่าและความสำคัญของมรดกวัฒนธรรมให้ผู้คนสามารถเชื่อมโยงประสบการณ์ส่วนบุคคลเข้ากับหลักฐานทางประวัติศาสตร์ได้อย่างมีความหมายมากกว่าการนำเสนอข้อมูลข้อเท็จจริงเพียงอย่างเดียว (Tilden, 1957) แนวคิดนี้ได้รับการยืนยันใน Ename Charter (ICOMOS, 2008) ซึ่งระบุว่า การสื่อความหมายเป็นองค์ประกอบสำคัญของกระบวนการอนุรักษ์ เนื่องจากช่วยเผยให้เห็นคุณค่า สร้างความตระหนักรู้และนำไปสู่การสนับสนุนการอนุรักษ์ในระยะยาว

ในมิติของภูมิสถาปัตยกรรม การสื่อความหมายสามารถเกิดขึ้นผ่านการจัดลำดับประสบการณ์เชิงพื้นที่ (spatial sequence) การออกแบบเส้นทางการสัญจร และการใช้ภูมิทัศน์เป็นเครื่องมือเล่าเรื่อง (landscape narratives) เพื่อทำให้เรื่องราวทางประวัติศาสตร์ที่เลือนหายกลับมาปรากฏในประสบการณ์ของผู้ใช้งาน (Potteiger & Purinton, 1998) แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับทฤษฎี sense

of place ของ Canter (1977) ที่อธิบายว่าการรับรู้คุณค่าของสถานที่ประกอบด้วย 3 มิติ ได้แก่ คุณค่าทางกายภาพ (physical) ซึ่งเป็นปัจจัยพื้นฐานของการรับรู้ความงามและความแท้ของวัสดุ คุณค่าด้านกิจกรรม (activity) ที่สะท้อนพลวัตทางสังคมและการใช้งานพื้นที่ และคุณค่าด้านความหมาย (meaning) การสร้างความผูกพันกับสถานที่ (place attachment) ผ่านการตีความเรื่องราวนามธรรมและความทรงจำร่วม งานวิจัยนี้จึงใช้แนวคิดดังกล่าวเป็นกรอบในการวิเคราะห์การรับรู้และความหมายของพื้นที่กำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรี

กรณีศึกษาจากต่างประเทศ สรุปได้ตามตาราง 1 ดังนี้

ตาราง 1 ข้อมูลของกรณีศึกษาจากต่างประเทศ

กรณีศึกษา	ประเด็นสำคัญและข้อสังเคราะห์สำหรับงานวิจัย
1. กำแพงเมืองอิสตันบูล (ที่มา : funda baş bütüner, 2008)	กำแพงเมืองอิสตันบูลสะท้อนการเปลี่ยนผ่านของกำแพงเมืองจากโครงสร้างป้องกันสู่พื้นที่สาธารณะภายหลังการขยายตัวของเมืองร่วมสมัย โดยอนุรักษ์โครงสร้างกำแพงควบคู่กับการพัฒนาพื้นที่ว่างโดยรอบให้เป็นพื้นที่สีเขียวและพื้นที่สาธารณะเชิงเส้น (linear public space) บทเรียนสำคัญคือ พื้นที่กำแพงเมืองสามารถปรับบทบาทจากพื้นที่ปิดให้กลายเป็นพื้นที่เปิดที่เชื่อมโยงเมืองเก่ากับเมืองร่วมสมัย
2. กำแพงเมืองปอมเปอี (ที่มา : pasquale miano, 2014)	กรณีศึกษาเมืองปอมเปอีแสดงให้เห็นการเปลี่ยนผ่านของพื้นที่กำแพงเมืองโบราณสู่พื้นที่เปิดในบริบทเมืองร่วมสมัย โดยมุ่งฟื้นฟูการรับรู้ร่องรอยทางประวัติศาสตร์ผ่านการออกแบบพื้นที่เปิดทางเดิน และจุดสังเกตการณ์ แม้หลักฐานทางกายภาพบางส่วนสูญหาย แต่ยังสามารถสื่อความหมายผ่านการออกแบบภูมิทัศน์เพื่อฟื้นคืนจินตภาพของเมืองประวัติศาสตร์ได้
3. กำแพงเมืองซีอาน (ที่มา : shusheng wang และคณะ, 2019)	กำแพงเมืองซีอานเป็นตัวอย่างของมรดกทางประวัติศาสตร์ที่ยังคงความสมบูรณ์และสามารถอยู่ร่วมกับการเติบโตของมหานครได้อย่างสมดุล แนวทางสำคัญ คือ การบูรณาการการอนุรักษ์เข้ากับสวนสาธารณะ โครงข่ายนันทนาการ และกิจกรรมทางวัฒนธรรมของเมือง สะท้อนศักยภาพของกำแพงเมืองในการทำหน้าที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานสีเขียวและพื้นที่สาธารณะระดับเมืองที่ยึดโยงเครือข่ายของเมืองไว้ด้วยกัน

ที่มา: ผู้วิจัย, 2569

จากการทบทวนวรรณกรรมและกรณีศึกษาพบว่า กำแพงเมืองในบริบทร่วมสมัยสามารถปรับบทบาทจากโครงสร้างป้องกันสู่พื้นที่สาธารณะ พื้นที่นันทนาการ และสื่อกลางในการสื่อความหมายมรดกได้ อย่างไรก็ตาม งานศึกษาส่วนใหญ่มุ่งเน้นการอนุรักษ์เชิงสถาปัตยกรรม หรือการพัฒนาเชิงกายภาพเป็นรายองค์ประกอบ ขณะที่การศึกษากำแพงเมืองในฐานะการเป็นองค์ประกอบของเมืองโบราณ ซึ่งบูรณาการความสัมพันธ์ระหว่างกำแพงเมือง คูเมือง ระบบนิเวศเมือง และการรับรู้ของผู้ใช้งาน ยังมีอยู่อย่างจำกัด โดยเฉพาะในบริบทเมืองประวัติศาสตร์ไทย งานวิจัยนี้จึงเสนอกรอบการศึกษาที่บูรณาการ 3 มิติ ได้แก่ 1) การอนุรักษ์คุณค่ามรดกทางกายภาพ 2) การปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ตามพลวัตของเมืองร่วมสมัย และ 3) การรับรู้และความหมายของพื้นที่ เพื่อใช้เป็นฐานในการกำหนดวิสัยทัศน์เชิงภูมิทัศน์และยุทธศาสตร์การออกแบบสำหรับพื้นที่กำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรี

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

ด้านกายภาพ

พื้นที่กำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรียังคงรักษาองค์ประกอบหลักของระบบปราการเมืองไว้ได้ในระดับหนึ่ง ประกอบด้วย แนวกำแพงเมือง คูเมือง ประตูเมือง ป้อมกลางคูเมือง และประตูช่องกุดจำนวน 5 แห่ง ซึ่งสะท้อนลักษณะการก่อรูปของเมืองลุ่มแม่น้ำ

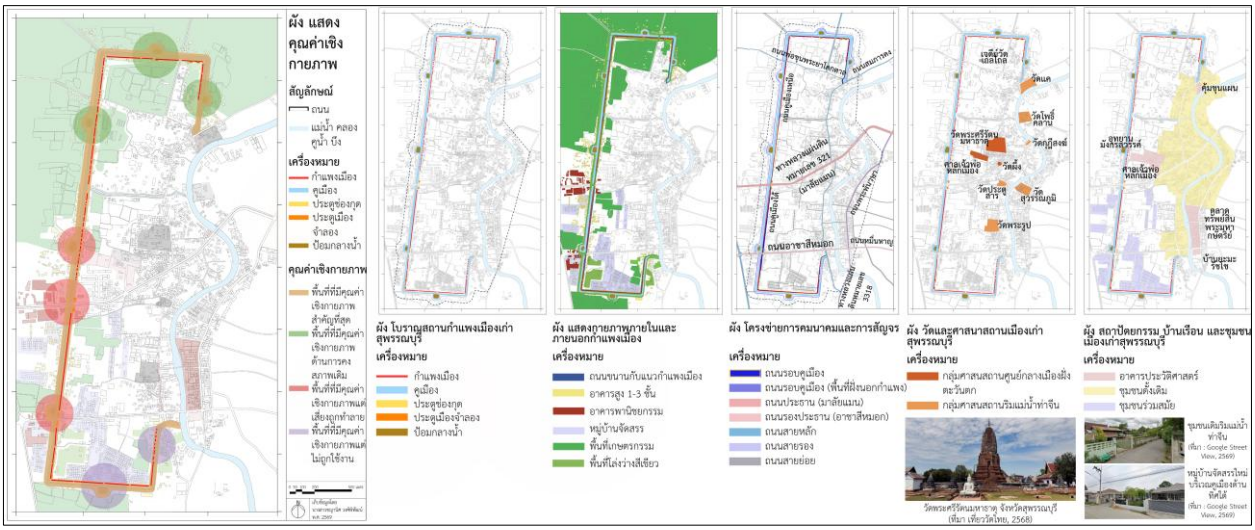
ที่สัมพันธ์กับแม่น้ำท่าจีน แนวกำแพงเมืองอิฐมีความกว้างประมาณ 1.5–4.0 เมตร ได้รับการบูรณปฏิสังขรณ์โดยกรมศิลปากร ตามหลักฐานทางโบราณคดีในช่วงพุทธศตวรรษที่ 19–21 บ่งชี้ว่าคูเมืองวางตัวขนานกับแนวกำแพงตลอดแนว มีความกว้างประมาณ 20–40 เมตร ท้องคูกว้างประมาณ 13–17 เมตร และความลึกประมาณ 5 เมตร (สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี, 2564) นอกจากนี้ยังมีซากป้อมกลางคูเมืองซึ่งมีลักษณะเป็นเกาะล้อมรอบด้วยคูน้ำอันเป็นเอกลักษณ์เฉพาะของเมืองสุพรรณบุรี เดิมมีจำนวน 6 แห่ง แต่ปัจจุบันบางส่วนถูกทำลายจากการดัดแปลงคูน้ำเพื่อใช้เป็นคลองชลประทาน (วารุณี โอสถารมย์, 2547) อย่างไรก็ตาม บางช่วงโดยเฉพาะบริเวณทิศตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันออกเฉียงใต้ ณ จุดเชื่อมต่อกับแม่น้ำท่าจีน เผชิญการรุกล้ำคูเมืองและการถมทับแนวกำแพง จนสัณฐานของโบราณสถานถูกทำลายลงอย่างมาก พร้อมกับเกิดปัญหาน้ำเน่าเสีย การขาดการหมุนเวียนน้ำ และการดัดแปลงตลิ่งด้วยโครงสร้างคอนกรีต

กายภาพโดยรอบกำแพงเมือง

พื้นที่ฝั่งในกำแพงเมืองยังคงมีลักษณะเป็นชุมชนเมืองเก่าความหนาแน่นต่ำถึงปานกลาง ประกอบด้วยอาคารส่วนใหญ่สูงประมาณ 1–3 ชั้น ซึ่งยังคงมาตราส่วนสอดคล้องกับภูมิทัศน์กึ่งชนบทเดิม ขณะที่พื้นที่ฝั่งนอกกำแพงมีความแตกต่างตามบริบท โดยด้านทิศเหนือยังรักษาพื้นที่เกษตรกรรมและภูมิทัศน์เปิดโล่งไว้ได้ดี ส่วนทิศตะวันตกเผชิญแรงกดดันสูงจากการขยายตัวของย่านพาณิชยกรรมตามแนวถนนมาลัยแมน และทิศใต้เริ่มเปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่อยู่อาศัยประเภทหมู่บ้านจัดสรร ส่งผลให้ระยะกันชนรอบโบราณสถานลดลงและเกิดการบดบังทัศนียภาพในหลายช่วง

สรุปการวิเคราะห์ด้านกายภาพ

คุณค่าสำคัญของกำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรี เกิดจากการยังคงปรากฏร่องรอยของแนวคูน้ำและกำแพงขนาดความยาวขนาด 8.1 กิโลเมตร เป็นขอบของเมืองเก่า และมีความสัมพันธ์เชิงระบบซึ่งกันและกันระหว่างแนวกำแพงเมือง คูเมือง แม่น้ำท่าจีน วัด ชุมชน และพื้นที่เปิดโล่ง ข้อจำกัดสำคัญ ได้แก่ การขาดความต่อเนื่องของแนวกำแพงจากการตัดผ่านของถนน การรุกล้ำของสิ่งปลูกสร้าง และความเสื่อมโทรมของระบบนิเวศคูเมือง นอกจากนี้ การเปลี่ยนผ่านจากระบบสัญจรทางน้ำสู่ระบบถนนยังทำให้โบราณสถานหลายส่วนถูกลดบทบาทลงเป็นเพียงองค์ประกอบริมทาง ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่า พื้นที่ด้านทิศเหนือและบางส่วนของทิศตะวันออกเฉียงเหนือยังคงมีศักยภาพสูงในการอนุรักษ์ ขณะที่พื้นที่ด้านทิศตะวันตกและตะวันออกเฉียงใต้ต้องได้รับการจัดการและฟื้นฟูอย่างเร่งด่วน

ภาพ 3 ผังแสดงคุณค่าเชิงกายภาพ

ที่มา: ผู้วิจัย, 2569

ด้านกิจกรรมและการใช้งาน

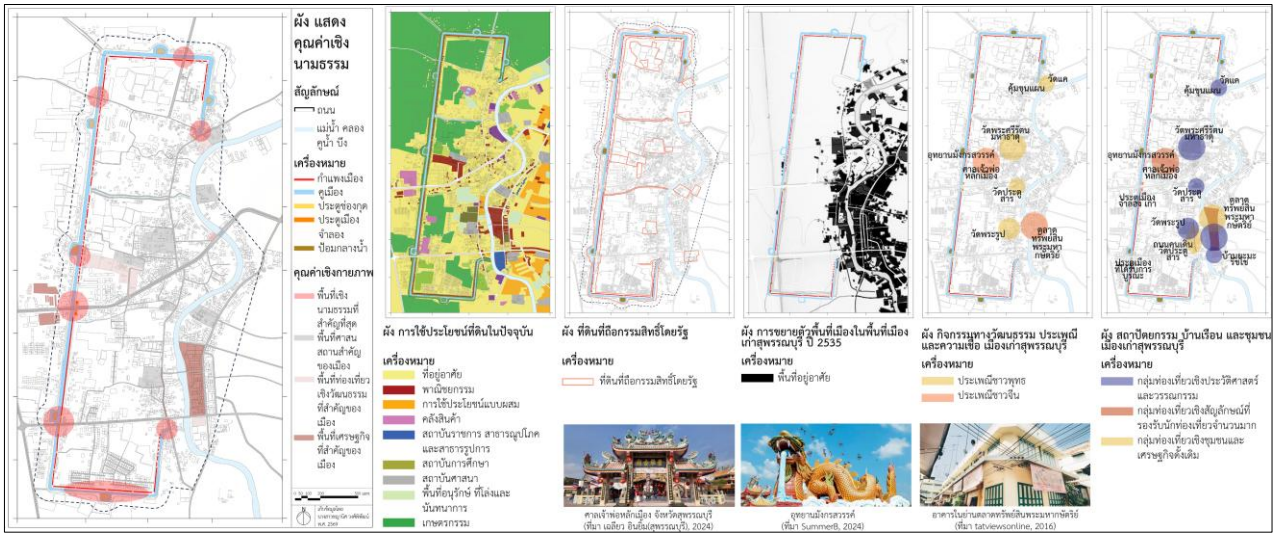
เขตเมืองเก่าสุพรรณบุรียังคงเป็นพื้นที่ที่มีการใช้งานจริงของคนในเมืองอย่างต่อเนื่อง ทั้งในมิติของการอยู่อาศัย การประกอบอาชีพ กิจกรรมทางวัฒนธรรม และการท่องเที่ยว โดยมีประชากรกว่า 1 แสนคนที่กำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ (สำนักงานสถิติจังหวัด

สุพรรณบุรี, 2568) สะท้อนแนวโน้มความต้องการพื้นที่สาธารณะที่เข้าถึงได้สำหรับคนทุกช่วงวัยในอนาคต โครงสร้างสังคมเมืองประกอบด้วยชุมชนไทยพื้นถิ่นและชุมชนไทยเชื้อสายจีน 5 กลุ่มภาษา ได้แก่ แต้จิ๋ว แคะ ฮกเกี้ยน ไหหลำ และกวางตุ้ง ซึ่งหล่อหลอมให้เกิดกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่หลากหลายและต่อเนื่อง โดยเฉพาะประเพณีพุทธ–จีน เทศกาลประจำปีบริเวณศาลเจ้าพ่อหลักเมืองและอุทยานมังกรสวรรค์ และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับวัดพระศรีรัตนมหาธาตุซึ่งเป็นศูนย์กลางของเมืองเก่า นอกจากนี้ เมืองสุพรรณบุรียังได้รับการรับรองจาก UNESCO ให้เป็นเมืองสร้างสรรค์ด้านดนตรี (City of Music) ในปี พ.ศ. 2566 ซึ่งสะท้อนความเข้มแข็งของทุนทางวัฒนธรรมที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน

เมื่อพิจารณาการใช้ประโยชน์ที่ดินรอบแนวกำแพงเมือง พบความแตกต่างเชิงพื้นที่อย่างชัดเจน โดยพื้นที่ด้านทิศเหนือยังคงเป็นพื้นที่เกษตรกรรมและเชิงนิเวศความหนาแน่นต่ำ พื้นที่ด้านทิศตะวันตกเป็นรอยต่อกับย่านพาณิชยกรรมและแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ เช่น ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง อุทยานมังกรสวรรค์ วัดพระศรีรัตนมหาธาตุ และย่านตลาดเก่า ส่วนพื้นที่ด้านทิศใต้เปลี่ยนแปลงเป็นพื้นที่อยู่อาศัยร่วมสมัยประเภทหมู่บ้านจัดสรร นอกจากนี้ โครงข่ายถนนคูเมืองเหนือและใต้ที่วางตัวประชิดแนวกำแพงเมืองยังลดทอนระยะกันชนและทำให้กำแพงเมืองถูกลดบทบาทลงเป็นเพียงองค์ประกอบริมทางสัญจร

สรุปการวิเคราะห์ด้านกิจกรรม

จากการวิเคราะห์พบว่า ปัญหาหลักของพื้นที่กำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรีเกิดจากการขาดความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมของเมืองร่วมสมัยกับพื้นที่มรดกวัฒนธรรม กิจกรรมทางเศรษฐกิจ วัฒนธรรม และการท่องเที่ยวยังคงกระจุกตัวตามศาสนสถาน ย่านตลาด และแหล่งท่องเที่ยวสำคัญ โดยยังไม่ได้เชื่อมโยงกับแนวกำแพงเมืองและคูเมืองในฐานะโครงข่ายพื้นที่มรดกวัฒนธรรมอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะบริเวณจุดตัดระหว่างแนวกำแพงเมืองกับถนนสายหลัก ได้แก่ ถนนมาลัยแมน ถนนอาชาสีหมอก ถนนพ่อขุนพระยาโคกตาล และถนนสมภารคง ซึ่งเป็นพื้นที่เปลี่ยนผ่านที่มีศักยภาพสูงในการปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์ให้ทำหน้าที่เป็นแกนเชื่อมโยงกิจกรรมของเมืองเก่ากับเมืองร่วมสมัย และเป็นฐานสำคัญในการกำหนดวิสัยทัศน์เชิงภูมิทัศน์ในลำดับถัดไป

ภาพ 4 ผังแสดงคุณค่าเชิงนามธรรม

ที่มา: ผู้วิจัย, 2569

ด้านความหมาย

กำแพงเมืองเก่าในฐานะองค์ประกอบสารรูปของเมืองเก่า

กำแพงเมืองสุพรรณบุรีถือเป็นองค์ประกอบสำคัญในการกำหนดสารรูปของเมืองตามนิยามของ Lynch (1960) แม้ในปัจจุบันบทบาทปราการทางทหารจะสิ้นสุดลง แต่ในมิติของ**ขอบเขต** (edges) แนวกำแพงและคูเมืองยังคงทำหน้าที่แบ่งเขตแดนระหว่างเมืองเก่าและบริบทรอบนอกอย่างชัดเจน ทว่าในมิติของ**เส้นทาง** (paths) ถนนเลียบคูเมืองกลับทำหน้าที่ได้เพียงทางสัญจรย่อยที่ขาดจุดหมายปลายทาง ส่งผลให้การใช้งานจริงยังอยู่ในวงจำกัด

ในส่วนของ**จุดหมายตา (landmarks)** แม้กำแพงเมืองจะมีความโดดเด่นด้านความยาวต่อเนื่องกว่า 8.1 กิโลเมตร แต่กลับขาดทัศนียภาพที่ดึงดูดสายตา การสร้างประตูเมืองใหม่บนจุดกำแพงเมืองตัดกับถนนทางหลวงหมายเลข 321 (ถนนมาลัยแมน) แม้จะช่วยสร้างจุดรับรู้ แต่การไม่อิงกับตำแหน่งทางกายภาพเดิมอาจสร้างความสับสนเชิงประวัติศาสตร์ ต่างจากการบูรณะกำแพงขึ้นใหม่ (reconstruction) โดยกรมศิลปากรบนจุดกำแพงเมืองตัดกับถนนทางหลวงหมายเลข 3431 (ถนนม้าสีหมอก) ที่มุ่งสื่อความหมายตามหลักฐานโบราณคดี ทว่าการบูรณะกำแพงช่วงสั้น ๆ ทำให้ยังไม่สามารถสร้างผลกระทบต่อการรับรู้ในภาพรวมได้ นอกจากนี้ การเสื่อมสภาพของป้อมกลางน้ำจนเหลือเพียงลักษณะเนินดิน ยังทำให้บทบาทของจุดศูนย์รวม (nodes) และจุดหมายตา (landmarks) ที่เคยมีความสำคัญในระบบป้องกันเมืองลดลง จนเกิดความไม่ต่อเนื่องเชิงประสบการณ์และขาดความเข้าใจในระบบความสัมพันธ์ระหว่างกำแพง คูน้ำ และป้อมปราการ

นอกจากนี้ การรุกล้ำพื้นที่โบราณสถานบริเวณรอยต่อแม่น้ำท่าจีนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือและตะวันออกเฉียงใต้ส่งผลกระทบอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งการสร้างอาคารทับซ้อนและการถมคูเมือง ซึ่งไม่เพียงทำลายหลักฐานทางประวัติศาสตร์ แต่ยังลดทอนความต่อเนื่องของจินตภาพปราการเมืองเก่า สภาวะดังกล่าวสะท้อนว่า ปัญหาหลักของพื้นที่มิได้อยู่ที่การสูญเสียองค์ประกอบทางกายภาพเพียงอย่างเดียว แต่คือการลดทอนความต่อเนื่องของการรับรู้ ซึ่งทำให้ผู้ใช้งานไม่สามารถเข้าใจระบบความสัมพันธ์ระหว่างกำแพงเมือง คูเมือง ป้อม และประตูเมืองได้อย่างเป็นองค์รวม

ดังนั้น การอนุรักษ์และพัฒนาในอนาคตจึงควรมุ่งฟื้นฟูการรับรู้เรื่องขนาด ความต่อเนื่อง และลำดับเชิงพื้นที่ของระบบปราการเมือง โดยเฉพาะการพัฒนาบริเวณจุดตัดถนนอาชาสีหมอก ซึ่งยังคงรักษาความสัมพันธ์ระหว่างคูเมือง ป้อมกลางน้ำ แนวกำแพง และประตูเมืองไว้ได้ครบถ้วนที่สุด ให้กลายเป็นจุดหมายหลักในการสื่อความหมายระบบปราการเมืองในระดับเมือง ควบคู่กับการพัฒนาแนวกำแพงเมืองให้ทำหน้าที่เป็นแกนเชื่อมโยงแหล่งประวัติศาสตร์ ศาสนสถาน และพื้นที่สาธารณะทั่วทั้งเมืองเก่าเข้าด้วยกัน

พื้นที่กำแพงเมืองเก่าในฐานะแหล่งธรรมชาติของเมืองเก่า

ระบบคูเมืองโบราณทำหน้าที่เป็นโครงสร้างพื้นฐานสีเขียว-น้ำเงิน (green and blue infrastructure) โดยเป็นแก้มลิงธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับลุ่มน้ำท่าจีน ช่วยสนับสนุนการบริหารจัดการน้ำและรักษาสมดุลทางนิเวศของเมือง นอกจากนี้ หลักฐานทางวรรณกรรมจากโคลงนิราศสุพรรณของสุนทรภู่ยังสะท้อนภาพภูมิทัศน์ในอดีต ทั้งต้นตาลตามทุ่งนา พืชริมน้ำอย่างบอนและต้นกุ่ม รวมถึงพืชน้ำอื่น ๆ เช่น กระจับ จอก ผักบุ้ง ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างระบบน้ำกับวิถีชีวิตชุมชนเมืองสุพรรณบุรีในอดีต (วารุณี โอสถารมย์, 2547)

การเปลี่ยนแปลงเชิงความหมายดังกล่าวเกิดจาก 3 ปัจจัยหลัก ได้แก่ 1) การสิ้นสุดบทบาททางการทหารของกำแพงเมือง 2) การเปลี่ยนผ่านระบบสัญจรจากทางน้ำสู่ทางถนน และ 3) การขยายตัวของเมืองร่วมสมัยที่รุกล้ำพื้นที่โบราณสถาน ส่งผลให้กำแพงเมืองค่อย ๆ สูญเสียบทบาทในชีวิตประจำวันและถูกลดทอนเหลือเพียงหลักฐานเชิงความทรงจำ กล่าวได้ว่า ความหมายของกำแพงเมืองได้เปลี่ยนจากโครงสร้างป้องกันและขอบเขตเมืองที่มีบทบาทเชิงหน้าที่ในอดีต สู่การเป็นร่องรอยเชิงกายภาพและสัญลักษณ์แห่งความทรงจำในปัจจุบัน

การวิเคราะห์พื้นที่ยุทธศาสตร์และการจำแนก

จากผลการวิเคราะห์ด้านกายภาพ กิจกรรม และความหมาย พบว่า แม้แนวกำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรีจะยังคงความต่อเนื่องในฐานะโครงสร้างประวัติศาสตร์ของเมือง แต่บริบทโดยรอบมีความแตกต่างอย่างชัดเจนทั้งในด้านความต่อเนื่องของสัณฐานมรดก การใช้ประโยชน์ที่ดิน ความสัมพันธ์กับเมืองร่วมสมัย และระดับการรับรู้คุณค่าของพื้นที่ ผู้วิจัยจึงสังเคราะห์พื้นที่ศึกษาออกเป็น 3 โซนยุทธศาสตร์ ได้แก่ 1) โซน A พื้นที่เชิงนิเวศกึ่งชนบทบริเวณทิศเหนือ ซึ่งยังคงรักษาความสัมพันธ์ระหว่างกำแพงเมือง คูเมือง ระบบน้ำ และภูมิทัศน์เกษตรกรรมดั้งเดิมไว้ได้ดีที่สุด 2) โซน B พื้นที่หน้าเมืองบริเวณทิศตะวันตก ซึ่งเป็นรอยต่อระหว่างเมืองเก่ากับเมืองร่วมสมัย และมีศักยภาพสูงในการสร้างการรับรู้มรดกในระดับเมือง และ 3) โซน C พื้นที่รอยต่อชุมชนเมืองบริเวณทิศใต้ ซึ่งเป็นพื้นที่เผชิญแรงกดดันจากการขยายตัวของเมืองร่วมสมัย แต่ยังคงมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นพื้นที่สาธารณะเพื่อรองรับกิจกรรมของชุมชน การจำแนกเชิงพื้นที่ดังกล่าวจึงทำหน้าที่เป็นกรอบยุทธศาสตร์เบื้องต้นสำหรับการกำหนดวิสัยทัศน์เชิงภูมิทัศน์และแนวทางการอนุรักษ์ในลำดับถัดไป

วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์เชิงภูมิทัศน์ (landscape vision and strategies)

จากการวิเคราะห์ด้านกายภาพ กิจกรรม และความหมาย ร่วมกับการสังเคราะห์พื้นที่เชิงยุทธศาสตร์ทั้ง 3 โซน พบว่า พื้นที่กำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรีมีศักยภาพในการพัฒนาเป็นพื้นที่มรดกที่เชื่อมโยงการอนุรักษ์เข้ากับการใช้ชีวิตร่วมสมัย โดยยังคงรักษาคุณค่าทางประวัติศาสตร์ ระบบนิเวศ และความหมายเชิงวัฒนธรรมของพื้นที่ อย่างไรก็ตาม ผลการวิเคราะห์ยังชี้ให้เห็นปัญหาหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) การเสื่อมถอยของความต่อเนื่องเชิงกายภาพของระบบปราการเมืองจากการรุกล้ำและการขยายตัวของเมือง 2) การขาดความเชื่อมโยงระหว่างกิจกรรมของเมืองร่วมสมัยกับพื้นที่มรดก และ 3) การลดลงของการรับรู้คุณค่ามรดกในระดับประสบการณ์เชิงพื้นที่ ประเด็นดังกล่าวจึงนำไปสู่การกำหนดวิสัยทัศน์และกรอบยุทธศาสตร์การพัฒนา ดังนี้

วิสัยทัศน์เชิงภูมิทัศน์ของพื้นที่กำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรี คือ พัฒนาพื้นที่กำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรีสู่มรดกวัฒนธรรมสร้างสรรค์ บนฐานภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้วยกระบวนการอนุรักษ์ที่สมดุล การปรับเปลี่ยนการใช้ประโยชน์เพื่อชุมชน และการสื่อความหมายคุณค่าสู่สาธารณะอย่างยั่งยืน เพื่อบรรลุวิสัยทัศน์ดังกล่าว ผู้วิจัยเสนอกรอบยุทธศาสตร์ 3 ประการ ดังนี้

ยุทธศาสตร์ที่ 1 การอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางกายภาพ

มุ่งเน้นการธำรงไว้ซึ่งความครบถ้วน (integrity) และความแท้ (authenticity) ของหลักฐานทางโบราณคดี ควบคู่กับการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมของคูเมืองและภูมิทัศน์โดยรอบ โดยให้ความสำคัญกับการรักษาสัณฐานของคูเมือง ตลิ่งธรรมชาติ พื้นที่เปิดโล่ง และองค์ประกอบภูมิทัศน์ที่สัมพันธ์กับบริบทเดิม เพื่อเสริมคุณค่าทางนิเวศ ทัศนียภาพ และการรับรู้ระบบปราการเมืองในภาพรวม **โซน A** ควรเน้นการอนุรักษ์ภูมิทัศน์เชิงนิเวศดั้งเดิม ด้วยการจัดระบบเส้นทางสัญจรเลียบแนวกำแพงให้เป็นทางเดินเท้า-ทางจักรยานเพื่อกันยานยนต์รุกล้ำ ควบคู่กับการฟื้นฟูตลิ่งดินธรรมชาติด้วยพืชพรรณ และควบคุมผังเมืองไม่ให้ถมพื้นที่เกษตรกรรมโดยรอบเป็นที่อยู่อาศัยใหม่ **โซน B** เน้นการฟื้นฟูภาพลักษณ์พื้นที่หน้าเมือง ด้วยการออกแบบจุดหยุดมองและทางเดินยกระดับเข้าถึงป้อมกลางคูเมืองทั้ง 3 จุด ร่วมกับการฟื้นฟูแนวต้นตาลโตนดซึ่งเป็นพืชพรรณอัตลักษณ์ของเมืองให้ขับเน้นแนวกำแพงในระดับสายตา **โซน C** เน้นการรักษาความต่อเนื่องของแนวกำแพงควบคู่กับการใช้ประโยชน์ของชุมชน ด้วยการสร้างแนวกันชนสีเขียวพรางแนวรั้วทึบหลังบ้านของหมู่บ้านจัดสรร ควบคู่กับการกำหนดเทศบัญญัติควบคุมทิศทางอาคารที่อยู่อาศัยใหม่ให้หันหน้าเข้าหาแนวกำแพงแทนการหันหลังบ้านเข้าหาโบราณสถาน โดยมีเป้าหมายเพื่อฟื้นคืนความต่อเนื่องของระบบกำแพงเมืองและยกระดับคุณภาพภูมิทัศน์ประวัติศาสตร์โดยรวม

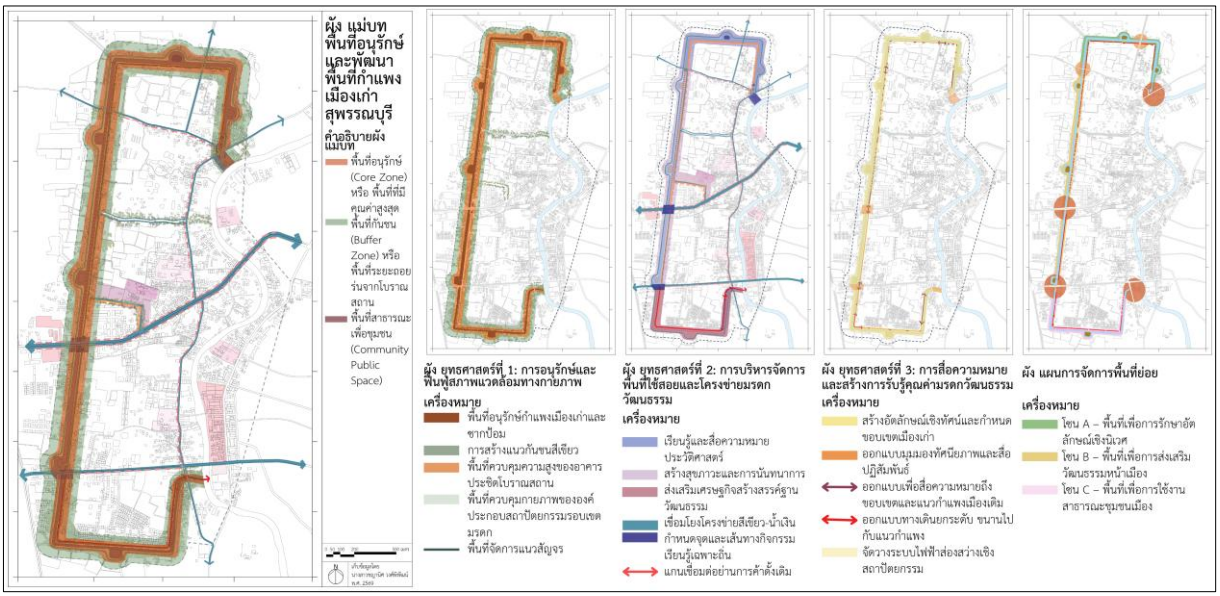
ยุทธศาสตร์ที่ 2 การบริหารจัดการพื้นที่และโครงข่ายมรดกทางวัฒนธรรม

มุ่งเน้นการจัดการการใช้ประโยชน์ที่ดินให้สอดคล้องกับคุณค่ามรดกและบริบทเมืองร่วมสมัย ผ่านการกำหนดพื้นที่อนุรักษ์ พื้นที่กันชน และพื้นที่รองรับกิจกรรมสาธารณะ ควบคู่กับการพัฒนาโครงข่ายการเข้าถึงที่ส่งเสริมการเดินเท้าและจักรยาน รวมถึงการออกแบบพื้นที่สาธารณะที่เอื้อต่อการใช้งานของผู้ใช้งานทุกช่วงวัย (inclusive accessibility) โดยเฉพาะผู้สูงอายุ เพื่อลดผลกระทบจากยานยนต์และเพิ่มปฏิสัมพันธ์ระหว่างผู้คนกับโบราณสถาน ในระดับพื้นที่**โซน A** เหมาะกับการพัฒนาเส้นทางเรียนรู้เชิงนิเวศ โดยยกระดับป้อมทิศเหนือให้เป็นแหล่งเรียนรู้นิเวศเกษตร เชื่อมโยงกับวัดแคและคุ้มขุนแผนตามวรรณคดีเรื่องขุนช้างขุนแผน **โซน B** เหมาะกับการเป็นแกนเชื่อมโยงแหล่งมรดกและกิจกรรมเมือง เนื่องจากมีถนนมาลัยแมนและถนนอาชาสีหมอกตัดผ่าน โดยถนนมาลัยแมนเป็นทางหลวงสายประธานที่นำคนเข้าสู่ใจกลางเมืองเก่า ทำหน้าที่เป็นแกนเชื่อมต่อสู่อุทยานมังกรสวรรค์ ศาลเจ้าพ่อหลักเมือง และวัดพระศรีรัตนมหาธาตุ ส่วนถนนอาชาสีหมอกตัดผ่านจุดที่ยังรักษาองค์ประกอบคูเมือง-เกาะป้อม-กำแพงเมืองไว้ครบถ้วนที่สุดในเขตศึกษา ส่วน**โซน C** มีศักยภาพในการพัฒนาเป็นพื้นที่สาธารณะและนันทนาการระดับชุมชน โดยมีเป้าหมายเพื่อให้พื้นที่มรดกกลับมาเป็นส่วนหนึ่งของโครงข่ายกิจกรรมและการใช้ชีวิตประจำวันของเมือง

ยุทธศาสตร์ที่ 3 การสื่อความหมายเพื่อถ่ายทอดคุณค่าและสร้างการรับรู้มรดกวัฒนธรรม

มุ่งสร้างระบบการรับรู้เชิงพื้นที่ที่ช่วยให้ผู้ใช้งานเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างกำแพงเมือง คูเมือง ป้อมปราการ และองค์ประกอบเมืองเก่า โดยเฉพาะบริเวณแนวกำแพงเมืองด้านทิศตะวันตกที่แม้จะเห็นได้ชัดเจนจากมุมมองทางอากาศ แต่ในระดับสายตาผู้ใช้งานจริงกลับไม่สามารถรับรู้ถึงแนวกำแพงที่ทอดยาวได้ เนื่องจากยังขาดจุดหยุดมองและเส้นทางเข้าถึง ทำให้ป้อมปราการกลางน้ำทั้ง 3 จุด ยังคงถูกตัดขาดจากการรับรู้ของผู้ใช้งาน ตลอดจนบริเวณจุดตัดถนนมาลัยแมนที่มีประตูเมืองจำลองจัดสร้างโดยเทศบาลแต่มีสัดส่วน

คลาดเคลื่อนไปจากหลักฐานโบราณคดี สร้างความเข้าใจผิดทางประวัติศาสตร์แก่สาธารณชน จึงเสนอให้ออกแบบจุดมอง (viewpoints) และลานชมทัศนียภาพในตำแหน่งยุทธศาสตร์ขนานแนวกำแพง ร่วมกับทางเดินยกระดับเชื่อมเข้าถึงป้อมกลางคูเมืองทั้ง 3 จุด ควบคู่กับระบบนำทาง สื่อความหมาย และองค์ประกอบทางภูมิสถาปัตยกรรมที่กลมกลืนกับบริบทเดิม โดยใช้การออกแบบพื้นที่ วัสดุ พรรณไม้ และการจัดแสงเป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดเรื่องราว เพื่อฟื้นคืนจินตภาพของระบบปราการเมือง และทำให้มรดกวัฒนธรรมกลายเป็นส่วนหนึ่งของประสบการณ์ในชีวิตประจำวันของคนในพื้นที่ โดยมีเป้าหมายเพื่อเพิ่มการรับรู้ ความเข้าใจ และความผูกพันระหว่างผู้คนกับมรดกวัฒนธรรมในระยะยาว

ภาพ 5 วิสัยทัศน์และยุทธศาสตร์เชิงภูมิทัศน์

ที่มา: ผู้วิจัย, 2569

สรุปและเสนอแนะ

การศึกษานี้พบว่า พื้นที่กำแพงเมืองเก่าสุพรรณบุรีมีคุณค่าในฐานะมรดกวัฒนธรรมแบบองค์รวม ทั้งในมิติทางประวัติศาสตร์ กายภาพ ระบบนิเวศ และสังคมวัฒนธรรม โดยคุณค่าสำคัญมิได้อยู่ที่องค์ประกอบโบราณสถานแต่ละจุดเพียงลำพัง หากแต่อยู่ที่ความสัมพันธ์เชิงระบบระหว่างแนวกำแพงเมือง คูเมือง ป้อมปราการ แม่น้ำท่าจีน พื้นที่เกษตรกรรม ชุมชน และองค์ประกอบเมืองเก่า อย่างไรก็ตาม ปัญหาหลักเกิดจากการลดทอนความต่อเนื่องของระบบดังกล่าวจากการขยายตัวของเมืองร่วมสมัย การพัฒนาโครงข่ายถนน และการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้งานพื้นที่ ส่งผลให้ผู้คนไม่สามารถรับรู้กำแพงเมืองในฐานะระบบปราการเมืองที่สมบูรณ์ได้อย่างชัดเจน

ผลการวิเคราะห์นำไปสู่ข้อเสนอวิสัยทัศน์เชิงภูมิทัศน์ที่มุ่งยกระดับบทบาทของกำแพงเมืองจากการเป็นโบราณสถานที่ถูกรับรู้แบบแยกส่วน สู่การเป็นองค์ประกอบของเมืองโบราณที่มีชีวิต โดยอาศัย 3 ยุทธศาสตร์หลัก ได้แก่ 1) การอนุรักษ์และฟื้นฟูสภาพแวดล้อมทางกายภาพเพื่อธำรงความแท้และความครบถ้วนของมรดก 2) การบริหารจัดการการใช้ประโยชน์พื้นที่และโครงข่ายมรดกวัฒนธรรมเพื่อเชื่อมโยงพื้นที่มรดกเข้ากับพลวัตของเมืองร่วมสมัย และ 3) การสื่อความหมายเพื่อถ่ายทอดคุณค่าและสร้างการรับรู้ต่อระบบปราการเมืองอย่างเป็นองค์รวม ทั้งนี้ กลยุทธ์และแนวทางดังกล่าวสามารถนำไปปรับประยุกต์ใช้เป็นต้นแบบสำหรับการอนุรักษ์และพัฒนาพื้นที่มรดกวัฒนธรรมในบริบทที่มีลักษณะใกล้เคียงกันต่อไป โดยอาศัยความร่วมมือระหว่างกรมศิลปากร องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และภาคชุมชน เพื่อให้การอนุรักษ์ดำเนินไปได้อย่างยั่งยืน

บรรณานุกรม

กระทรวงศึกษาธิการ และกระทรวงมหาดไทย. (2544). *วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสุพรรณบุรี*. โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว.

วารุณี โอสถารมย์. (2547). *เมืองสุพรรณบนเส้นทางการเปลี่ยนแปลงทางประวัติศาสตร์พุทธศตวรรษที่ 8 - ต้นพุทธศตวรรษที่ 25*. สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2558). *รายงานการกำหนดขอบเขตพื้นที่เมืองเก่าสุพรรณบุรี*. สผ.

สำนักงานสถิติจังหวัดสุพรรณบุรี. (2568). *รายงานสถิติจังหวัดสุพรรณบุรี พ.ศ. 2568*. สำนักงานสถิติแห่งชาติ.

สำนักศิลปากรที่ 2 สุพรรณบุรี. (2564). *โครงการอนุรักษ์และพัฒนาโบราณสถานกำแพงเมือง สุพรรณบุรี ตำบลรั้วใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดสุพรรณบุรี* [เอกสารอัดสำเนา]. บริษัท นอร์ทเทิร์นซัน (1935) จำกัด.

Bütüner, F. B. (2008). Old city walls as public spaces in Istanbul. In F. Eckardt (Ed.), *Public Istanbul: Spaces and spheres of the urban* (pp. 141–161). transcript Verlag. https://doi.org/10.14361/9783839408650-006

Canter, D. V. (1977). *The psychology of place*. Architectural Press.

International Council on Monuments and Sites. (1994). *The Nara document on authenticity*. ICCROM. https://www.iccrom.org/sites/default/files/publications/2020-05/convern8_06_thenaradocu_ing.pdf

International Council on Monuments and Sites. (2008). *The ICOMOS charter for the interpretation and presentation of cultural heritage sites* [The Ename Charter]. https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/interpretation_e.pdf

International Council on Monuments and Sites. (2021). *ICOMOS guidelines on fortifications and military heritage*. https://www.icomos.org/images/DOCUMENTS/Charters/AGA_202111_6-1_ICOMOS_Guidelines_Fortifications_MilitaryHeritage_2021_EN.pdf

Logan, W. S. (2002). *The disappearing "Asian" city: Protecting Asia's urban heritage in a globalizing world*. Oxford University Press.

Lynch, K. (1960). *The image of the city*. The MIT Press.

Miano, P. (2014). The city walls: An old theme for new urban spaces. *Revista Lusófona de Arquitectura e Educação,* (11), 51-64.

Orbasli, A. (2002). *Tourists in historic towns: Urban conservation and heritage management*. Taylor & Francis.

Potteiger, M., & Purinton, J. (1998). *Landscape narratives: Design practices for telling stories*. John Wiley & Sons.

Tilden, F. (1957). *Interpreting our heritage: Principles and practices for visitor services in parks, museums, and historic places*. University of North Carolina Press.

United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization. (2011). *Recommendation on the historic urban landscape*. https://whc.unesco.org/document/160163

Wang, S., Jiang, Y., Xu, Y., Zhang, L., Li, X., & Zhu, L. (2019). Sustainability of historical heritage: The conservation of the Xi'an city wall. *Sustainability, 11*(3), 740.